

ZNANSTVENO IZDANJE O DOBU KNEZA BERNARDINA FRANKAPANANA
I ČUVENOM “GOVORU ZA HRVATSKU”

Bernardin FRANKAPAN MODRUŠKI, *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku (1522.)*,
studiju, prijepis i prijevod priredili Ivan JURKOVIĆ i Violeta MORETTI,
Katedra Čakavskog sabora Modruše, Modruš, 2010., 176 str.

Nedavno je u Modrušu objavljeno hvalevrijedno znanstveno izdanje posvećeno poznatom *Govoru za Hrvatsku (Oratio pro Croatia)* kneza Bernardina Frankapanana, što ga je u jeku osmanlijske opasnosti kao poslanik ugrožene Hrvatske održao pred njemačkim staležima u Nürnbergu 1522. godine. Osim samog latinskog i hrvatskog teksta te preslike izvornika potresnog Bernardinova govora njemačkim vlastima, u navedenom su izdanju objedinjene i opširne znanstvene studije uglednih pulskih istraživača prof. dr. sc. Ivana Jurkovića i prof. Violete Moretti, koji su se već proteklih godina istakli plodnim zanimanjem za odnosnu tematiku. Kako je naglašeno u predgovoru (13 – 15), u žarištu interesa ove monografije nisu samo djela što su se do sada bavila Bernardinovima *Govorom*, već ponajprije povijesne i političke okolnosti u kojima je on izrečen, njegova jezično-književna raščlamba i, naposljetku, njegovo prvo cjelovito znanstveno i kritičko izdanje.

Treba naglasiti da si Ivan Jurković studijom “Bernardin Frankapan i njegovo doba” (17 – 61), prepravljenom i proširenom za ovu prigodu, ponovno priskrbljuje zasluženu pozornost u suvremenoj historiografiji jer se radi ne samo o znanstveno uzornoj, već i iznimno zanimljivoj i lucidnoj raspravi. U njoj je autor kroz opis obrambenih i diplomatskih nastojanja hrvatskoga plemstva – napose onih kneza Bernardina Frankapanana kao najmoćnijeg pripadnika roda knezova Krčkih, Senjskih i Modruških te svakako jednog od najutjecajnijih velikaša svoga doba – prikazao i sudbinu Hrvatske kao političke cjeline u tragičnim okolnostima osmanlijske ugroze. Naime, upravo je sloj hrvatskih velikaških obitelji, zahvaljujući gospodarskoj moći, mogao najduže odolijevati pritiscima osmanlijskih osvajača postajući tako simbol hrvatske obrane, dok su sitno plemstvo i puk masovno napuštali stoljetna ognjišta. Kako naglašava I. Jurković, hrvatski su velikaši, ustrajno braneci svoje posjede, tako sačuvali i središnje ustanove društveno-političkog, vjerskog, kulturnog i gospodarskog života hrvatskih srednjovjekovnih zemalja, pa makar i u znatno smanjenim teritorijalnim okvirima, u kojima je – svim nedaćama usprkos – započeo politički i društveni razvitak hrvatskoga ranog novovjekovlja.

Osvrnuvši se uvodno na dosadašnja historiografska ostvarenja, autor ukratko opisuje obilježja i slabosti hrvatsko-ugarskog sustava obrane od Osmanlija, razvijenog u doba kralja Matije Korvina Hunjadija u obliku dvaju usporednih i povezanih nizova fortifikacija na južnom području Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Ujedno skreće pozornost na činjenicu kako uređenjem obrambenih banovina na hrvatskim i bosanskim prostorima u drugoj polovini XV. stoljeća jest zaustavljeno širenje Osmanskoga Carstva, ali ne i česti razorni turski upadi na hrvatsko ozemlje, i to nikako samo zbog političkih i vojnih prioriteta ugarskoga dvora u srednjoj Europi i tzv. feudalne anarhije. S tim u vezi, autor upozorava na to da srednjovjekovna Hrvatska nije raspolagala lako branjivim prirodnim međama u sruzu s agresivnim susjedima iz osmanlijskog dijela Bosne. Stoga su žrtve i štete u Hrvatskoj i susjednoj mletačkoj Dalmaciji u drugoj polovini XV. i ranom XVI. stoljeću bile znatnije nego one na području Slavonije i južne Ugarske, donekle zaštićenima savskom i dunavskom barijerom. Uz ovo, autor ukazuje na to kako treba imati na umu da je nedostavno financirana i organizirana obrana Kraljevstva sa svojim zastarjelim banderijalnim poretkom, osim s povremenim većim otomanskim ratnim kampanjama, bila i trajno suočena s pljačkaškim i otimačkim “malim

ratom”, što su ga – dijelom iz taktičkih, a dijelom iz egzistencijalnih razloga – vodile visoko mobilne poluvojne postrojbe (nerijetko vlaških) martolosa i akindžija.

Hrvatskim je velikašima, kako je naglašavao i sam Bernardin Frankapan, u takvim okolnostima jedino preostalo *“domišljati se svim načinima kako da ne budu protjerani i da sve svoje ne izgube”*, što će postupno dovesti do svojevrstne militarizacije hrvatskoga društva i prostora. Kod domaćih će velikaša posebno biti primjetno sve snažnije traženje oslonca u Katoličkoj crkvi i Papinskoj kuriji. Postupno će jačati i proces tzv. amalgamacije, odnosno povezivanja na staleškoj osnovi sve raseljenijeg hrvatskog višeg i srednjeg plemstva s obiteljima iz drugih zemalja krune sv. Stjepana, pa i šireg okruženja, prvenstveno sklapanjem bračnih veza. To će, često u ozračju prognaničkog mentaliteta, dovesti i do razvitka novih identiteta sa složenim transkulturnim elementima.

S obzirom kako je u doba dinastije Jagelovića – čije su prve godine vladanja u Hrvatskoj obilježene krbavskom katastrofom – vojno-obrambeno financiranje spalo na još niže grane, dvor je kraljevini u nuždi preputio veću brigu za obranu granice, ali i za međunarodno lobiranje. U prvim desetljećima XVI. stoljeća, vremenu kada je Hrvatska u okolnostima trajne agresije i nedostatne vanjske obrambene podrške suočena s gospodarskim i financijskim iscrpljivanjem, kada je hrvatsko ozemlje puno opustjelih vlastelinstava i opustošenih naselja, sve su snažnija diplomatska nastojanja Hrvatskoga sabora i banova, kao i niza svjetovnih i kleričkih hrvatskih uglednika. Kako naglašava I. Jurković, ona se nisu zaustavljala na granicama Kraljevstva već su polako prerastala u vanjsko-političku kampanju, ponajviše usmjerenu na traženje pomoći za obranu od Osmanlija u ključnih vojno-političkih čimbenika u europskom okruženju, napose kod Habsburgovaca kao izglednih nasljednika krune sv. Stjepana (u skladu s odredbama Požunskoga mira iz 1491. godine).

Autor u tom kontekstu osobito upozorava na visok stupanj svijesti hrvatskoga plemstva o političkoj samobitnosti, samoodređenosti i samostalnosti Hrvatske u okolnostima vanjske ugroze, što je dovelo i do nezavisnog političko-diplomatskog djelovanja Hrvatskog sabora u odnosu na Ugarsku, napose u razdoblju nakon Krbavske bitke preko Rata Cambraiske lige pa sve do ustoličenja nove dinastije nakon cetinskoga izbora Ferdinanda Habsburškog za hrvatskoga kralja početkom 1527. godine. Hrvatski su staleži i diplomatsko-politički poslanici za vladanja obrambeno slabih Jagelovića Hrvatsku pokušavali snažnije vezivati uz planove europskih dvorova, dok se u vitalno ugroženom Kraljevstvu razvijalo zasebno staleško obzorje kao posljedica dramatičnih promjena društvenog bića u slijedu neravnopravne borbe za goli opstanak. Hrvatski su poslanici toga vremena u europskim središtima moći često izricali vatrene protuturske govore i pritom upućivali dramatične zamolbe za pomoć “osamljenom i napuštenom” Hrvatskom Kraljevstvu. Ogledan primjer diplomatske aktivnosti hrvatskoga plemstva u to doba upravo je važna misija kneza Bernardina Frankapana, tada već starca na izmaku sedmoga desetljeća života, pred njemačkim staležima u Nürnbergu 1522. godine.

O toj Bernardinovoj diplomatskoj misiji i povijesnom trenutku u kojem se ona zbila pobliže se govori u sljedećem izdvojenom poglavlju ove monografije pod naslovom “Godina 1522.” (63 – 72). Kako je poznato, proljeće te godine u Hrvatskoj je obilježeno novim haranjima bosanskih Osmanlija na širem ličkom području, a došlo je i do obeshrabrujućeg pada Knina i Skradina, dok je Klis obranjen samo krajnjim naporom. Suočen s teškim stanjem u domovini po svom povratku iz diplomatske misije u Mlecima, gdje je u Velikom vijeću lobirao za konkretniju pomoć Hrvatskoj, knez Bernardin Frankapan uputio se s pratnjom kao izaslanik hrvatskih staleža početkom ljeta 1522. u Njemačku kako bi za svoju zemlju zatražio snažniju vojnu i političko-diplomatsku podršku Carstva na jesenskom saborovanju njemačkih staleža u Nürnbergu. Ondje se, u uskoj suradnji s papinskim i ugarskim izaslanstvom, *“der alte Graf aus Kroatien”* tijekom studenog i prosinca dramatičnim rječnikom tri puta obraćao Državnom saboru, nestrpljivo iščekujući konkretna njemačka obećanja o slanju žurne vojne pomoći izmučenoj Hrvatskoj. Usporedno su u tamošnjoj tiskari Friedricha Peypusa u promidžbene svrhe tiskom objavljeni apelirajući govori vođa svih triju navedenih diplomatskih izaslanstava, pa tako i Bernardinov

Oratio pro Croatia. Premda je odluka o snažnijoj njemačkoj pomoći Hrvatskoj na koncu donesena, ona nije provedena u djelo, pa je jasno kako je sasvim ispravna bila Frankapanova odluka da ne gubi više vrijeme u Nürnbergu i da još prije kraja 1522. žurno krene nazad u domovinu kako bi organizirao daljnju obranu od osmanlijskih nasrtaja, napose vlastitih posjeda za koje je očekivao kako će biti prvi na udaru novih napada, s obzirom da nije pristao surađivati s turskim agresorima. Kao hrvatski predstavnik ondje ga je inače naslijedio sin Krsto.

Treći dio monografije čini studija “Analiza *Govora*” Violete Moretti (73 – 100), u kojoj se autorica potrudila znanstveno raščlaniti sva bitna obilježja izdanja Bernardinova *Govora za Hrvatsku*. Uvodno nas upoznaje s dosadašnjim rezultatima njegova proučavanja i navođenja u domaćim i stranim znanstvenim i stručnim historiografskim djelima, te s tragovima *Govora* u bibliografskoj literaturi. Slijedi zatim poblize iznošenje političko-diplomatskih okolnosti u kojima je Frankapan objavio svoj *Govor* (točnije, tri govora) izrečen pred Njemačkim državnim saborom, potom opisivanje knjižnih, tiskarskih i pravopisnih osobitosti izdanja, kao i njegove strukture koja se, osim teksta Bernardinovih diplomatskih istupa pred njemačkim staležima, sastoji i od uvodne kneževe poslanice papi Hadrijanu VI. te završnog popisa uglednih sudionika Sabora, navedenih očito u svojevršnom svjedočkom svojstvu. Studija se nastavlja vrlo zanimljivom analizom sadržaja izdanja *Oratio pro Croatia*, kojim dominira izraziti naglasak na protuosmanlijskim i križarskim porukama Bernardina Frankapana upućenim papi i njemačkim vlastima, te na njegovim upozorenjima o sve kritičnijoj situaciji u koju već godinama i desetljećima zapada Hrvatsko Kraljevstvo i njegovo pučanstvo, suočeno s okrutnim i krvavim osmanlijskim vojnim pritiskom i brojnim pratećim ratnim zločinima. Kneževi snažni i potresni opisi hrvatske tragedije bili su, naravno, motivirani izazivanjem sućuti njemačke i europske vladajuće elite, u pokušaju da se ishodi konkretnija i trajnija vojna i politička podrška njegovoj ugroženoj domovini na međi s osmanlijskim ekspanzionizmom.

Ovu vrijednu monografsku publikaciju zaokružuju cjelovit latinski i hrvatski tekst s preslikom izvornog latinskog izdanja *Govora za Hrvatsku* (101 – 122), zaključne misli o *Govoru* (123 – 124), popis korištenih izvora i literature (139 – 155), kazala (157 – 173) i bilješke o piscima (175). Izdanju je također pridodan i niz informativnih priloga (125 – 138): 1. Popis ustanova koje posjeduju primjerke govora *Oratio pro Croatia*; 2. Naslovnice tiskanih govora Bernardina Frankapana, Ladislava Makedonskog i Francesca Chieregiatija; 3. Popis ustanova koje čuvaju prijepise govora *Oratio pro Croatia*; 4. Popis nazočnih uglednika navedenih na kraju *Govora*; 5. Rodbinska i svojtanska povezanost Frankapana Modruških s obiteljima d’Este, da Marzano, Hunjadi, della Rovere i dinastijom Aragonaca u trenutku Bernardinove ženidbe s Lujzom (s rodoslovom); 6. Povezanost Bernardina Frankapana preko brakova svoje djece i unučadi s ugarskim, njemačkim, srpskim, austrijskim i hrvatskim velikaškim i vladarskim obiteljima: Tuz, Lang, Drágffy, Branković, Pongrac, Egervarski, Perenji, Serédy, Korvin Hunjadi, von Brandenburg, Egkh i Šubić Zrinski (s rodoslovom); 7. Povezanost Bernardina Frankapana s obiteljima dinastija Hohenzollern i Wittelsbach, odnosno s Brandenburgovcima, Falačkima i Bavarskima preko braka kćeri Beatrice s Jurjem “Pobožnim” Brandenburgovcem (s rodoslovom); 8. Zemljovid s prikazom rasprostranjenosti govora *Oratio pro Croatia* po današnjim knjižnicama i arhivima Europe; 9. Sažeti prikaz ciljeva misije Bernardina Frankapana u okolnostima papinskih zahtjeva Njemačkom državnim saboru glede Lutherova nauka ujesen 1522. godine.

Dr. sc. Mislav Elvis L u k š i ć